

Вербівський Дмитрій Сергійович
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри прикладної математики та інформатики
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті актуалізується процес формування професійної етики майбутніх вчителів інформатики, проведено аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблематики, уточнюються дефініції «етика», «професійна етика»; формулюється визначення поняття «професійна етика вчителя інформатики», розкривається його сутність та зміст; формулюється перелік очікуваних результатів, які є критеріями і показниками рівня сформованості професійної етики майбутніх вчителів інформатики.

Ключові слова: етика, професійна етика, майбутні вчителі інформатики, професійна етика вчителя інформатики, фахова підготовка.

Вступ. У період становлення ринкових відносин, інтегрування у світові економічні процеси, розширення кола професій та конкурсного відбору кваліфікованих кадрів гостро відчувається потреба забезпечення високого рівня професіоналізму майбутніх учителів інформатики, підвищення їх загальної культури, формування морально-етичних якостей, що постає, як зазначається в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Національній доктрині розвитку освіти», «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти», пріоритетним завданням та предметом особливої уваги української держави. Головний нормативно-правовий документ Міністерства освіти і науки України свідчить: «Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру» [п. 1 статті 56]. Саме тому в процесі інтеграції української освіти в європейський простір питання загальної культури вчителя, його моральних та професійно-етичних якостей набувають особливої гостроти й актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що різні аспекти теоретичних засад етичних знань знайшли своє відображення в історії зарубіжної та вітчизняної науки (Аристотель, Конфуцій, Платон, Ж.-Ж. Руссо, Сократ, Г. Сковорода та ін.). Проблеми професійної етики розглядалися в працях М.Вебера, Т.Гоббса, Дж.Локка, Протагора та інших філософів і педагогів минулого. Взаємозв'язок етики з людською діяльністю висвітлено в роботах сучасних науковців (О.Бобир, С.Богдан, Н.Вознюк, В.Губин, Г.Йонас, Э.Сабат), співвідношення загальнолюдського й професійного компонентів моралі досліджували Д.Волгогонов, Т.Герет, Ф.Кузін, В.Лозовий та ін.

Аналіз дисертаційних робіт засвідчує про посилену увагу до проблеми формування морально-етичних якостей фахівців різних професій, зокрема, службовців митних органів (Н.Тимченко), майбутніх управлінців навчальних закладів (А.Москаленко), майбутніх працівників податкової служби (А.Болдова), інженерів (О.Лапузіна, О.Романовський), майстрів виробничого навчання (О.Кривошеєва), учителів загальноосвітніх навчальних закладів (Н.Сопнева, Л.Хоружа, І.Чернокозов).

Основні аспекти культури професійного спілкування висвітлено в роботах О.Куліша, В.Лівенцова. Пошук шляхів удосконалення морально-етичних відносин у колективі здійснювали Н.Суглик, Т.Чмут та ін. Загальні підходи щодо розв'язання проблеми професійної підготовки вчителя інформатики, об-

ґрунтування умов та способів цілеспрямованого формування їх морально-етичних якостей досліджували А.Верлань, М.Жалдак, Є.Машбиць, Н.Морзе, Ю.Рамський, В.Руденко, О.Спінрін та інші науковці.

Не зважаючи на зацікавленість, яку виявляють науковці до професійно-етичної складової як основного чинника підвищення якості трудової діяльності, проблема формування професійної етики майбутніх вчителів інформатики як однієї з ключових компетентностей залишалася практично поза увагою дослідників і не була предметом спеціального наукового дослідження.

Метою статті є розгляд особливостей формування професійної етики майбутніх вчителів інформатики у процесі професійної підготовки.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**: 1) Проаналізувати стан дослідженості проблеми формування професійної етики майбутнього фахівця. 2) Уточнити сутність базових понять. 3) Виділити критерії та показники сформованості морально-етичних якостей майбутніх учителів інформатики.

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою підготовки сучасного фахівця є розуміння змісту професійної етики. Проблема визначення й систематизації морально-етичних якостей та розроблення системи їх формування в процесі професійної діяльності, як основного елементу професіоналізму, потребує визначення та усвідомлення відповідного понятійного апарату.

Етика як наука виникла та розвивалася в межах філософії і розглядалася як практична або моральна філософія. Етимологія терміна «етика» сягає глибокої давнини. Це слово виникло в Давній Греції (грец. *ἠθικόν*, від дав.-грец. *ἦθος* – етос, «нрав, звичай») і в різні часи мало різні значення [3, с. 8–9]. Вважається, що науку про етичні чесноти (особистісні якості), достоїнства характеру людини Аристотель назвав етикою [2, с.21].

За аналогією, у латинській мові від терміна *mos* (*moris*) – крій одягу й мода, звичай і порядок, вдача і характер людини – давньоримський філософ Цицерон (106–43 рр. до н. е.) утворив прикметник «моральний», тобто такий, що стосується характеру, звичаю. У IV ст. до н.е. виникає термін «мораль», який ототожнювали з поняттям «етика» [3, с.8-9]. Така нечітка термінологічна визначеність, на погляд більшості вчених (Г.Васянович, А.Гусейнов, П.Матвеев та ін.), зумовлена тим, що між мораллю (як реальним явищем) і етикою (як наукою) не існує чіткої межі.

Розгляд історичного походження та взаємозв'язку термінів дозволяє зробити висновок, що мораль розуміють як реальні явища (звичай суспільства, уста-

лені норми поведінки, оціночні уявлення про добро, зло, справедливість), а етику – як науку що вивчає мораль (моральність).

Із сучасних позицій вона розглядається як філософське вчення, що осмислює, узагальнює та систематизує історію етичних теорій, концепцій, доктрин, які обґрунтовують сутність, природу, специфіку, функції моралі, закономірності становлення та функціонування, взаємозв'язок з іншими формами матеріального й духовного життя людей. Вона виконує регулятивну, гносеологічну, орієнтаційну, мотиваційну, комунікативну, ціннісно-орієнтаційну функцію, які реалізуються в єдності [2, с.37-38].

Одним із важливих компонентів структури етичних знань є *професійна етика*, яку трактують як:

- *самостійний розділ етики, галузь науки*, яка вивчає специфіку проявів моралі в різних видах трудової діяльності (Г.Васянович, В.Губін, К.Ірдиненко, Я.Кисильов, В.Шепель);
- *систему моральних норм та правил поведінки*, що визначають ставлення людей до професійного обов'язку (А.Гусейнов, М.Зотов, А.Солоніцина, О.Федоренко);
- *кодекси поведінки*, що забезпечують моральний характер тих взаємин між людьми, які впливають з їх професійної діяльності (О.Беляєва, В.Лозовой, Л.Рубан, І.Чернокозов);
- *спосіб регулювання поведінки працівників* при виконанні ними функціональних обов'язків (І.Бех, І.Зеленкова, М.Рудакевич, Н.Статінова, Л.Хоружа).

Співставлення та узагальнення представлених поглядів щодо сутності поняття «*професійна етика*» дозволяє розглядати його як трансформовану та пристосовану до професійних особливостей етику, що відрізняється виокремленням найбільш пріоритетних морально-етичних якостей, що властиві цій професії [3].

Проведений аналіз дає можливість визначити *об'єкт її вивчення*: специфічні професійно-етичні стосунки, а також моральні норми і принципи панівної у суспільстві моралі, що трансформовані до особливостей певного виду професійної діяльності, та регулюють поведінку працівників при виконанні ними функціональних обов'язків, які санкціоновані громадською думкою та їх власними моральними переконаннями [4].

Метою професійної етики є сприяння оволодінню працівниками морально-етичними нормами, які стають їх особистісними принципами, та визначають успішність професійної діяльності. У таких професійно-етичних відносинах має бути окреслений зв'язок суспільних інтересів з інтересами, спрямованістю та покликанням окремої особистості [2]. Виходячи з загальної мети можна окреслити основні *завдання професійної етики*: – вивчення процесу становлення та віддзеркалення професійних взаємин працівників в їх моральній свідомості та діяльності; – уточнення сутності і змісту професійно-етичних якостей та їх зв'язку з професійною майстерністю фахівця; – надання рекомендацій професіоналам, посадовим особам, керівникам щодо місця моральної складової у виконанні професійних функцій; – моніторинг усвідомлення суспільних завдань та цілей обраної професії, її значення для суспільства [1; 2].

Основні *категорії професійної етики* є спільними із категоріями загальної етики («мораль», «обов'язок», «совість», «честь», «відповідальність», «моральна свідомість», «моральний вчинок», «моральна поведінка», «моральний вибір» тощо), однак окремі поняття відображають специфічні риси по-

глядів, діяльності і відносин, що зумовлені особливостями професії.

Формування професійно-етичних норм кожної фахової діяльності (наукової, педагогічної, художньої тощо), з урахуванням специфічних особливостей її організації, призводить до появи різноманітних *видів професійної етики*. Основними *вважається* педагогічна, лікарська, етика вченого, актора, художника, підприємця, інженера, які визначаються своєрідністю професійної діяльності, мають свої традиції та специфічні вимоги в галузі моралі. Розглянемо деякі характерні особливості педагогічної етики, які в сучасний період мають спрямованість на оновлення моральних орієнтирів.

Педагогічна етика розглядає сутність основних категорій педагогічної моралі і моральних цінностей, до яких можна віднести систему уявлень про добро і зло, справедливість, честь, що виступають своєрідною оцінкою характеру життєвих явищ, моральних достоїнств і вчинків людей. До педагогічної діяльності застосовуються всі основні моральні поняття, однак окремі з них відображають такі риси педагогічних поглядів, діяльності і відносин, що виділяють педагогічну етику у відносно самостійний розділ науки [2; 3; 5].

Аналіз науково-педагогічної літератури щодо тлумачення даного поняття, усвідомлення сутності й підходів до виділення різних видів професійної етики, дозволяє розглядати *професійну етику вчителя інформатики* як сукупність морально-етичних норм і способів поведінки, що відображають специфіку педагогічної професії, динаміку розвитку інформатики як науки та її проникнення в повсякденне життя, ставлять певні вимоги до формування моральних якостей вчителя інформатики, регламентують й регулюють виконання ними професійних обов'язків.

Структуруючи професійну етику, можна виділити наступні критерії та показники сформованості морально-етичних якостей майбутніх вчителів інформатики. В якості критеріїв професійної етики виступають ознаки, виражені в знаннях, навичках і здібностях, що відрізняють професійну етику від інших категорій. Показниками професійної етики виступають характеристики ознак, виражені в якості очікуваних результатів, тобто формулювань того, що саме будуть здатні продемонструвати майбутні вчителі інформатики. Розроблені показники та критерії подано у таблиці 1.

Вищезгадані характеристики, що розкривають сутність і зміст професійної етики не вичерпують безліч інших існуючих особливостей досліджуваного педагогічного феномену. Однак, вони актуалізують процес формування професійної етики в нових сучасних умовах і підтверджують сучасні педагогічні дослідження про те, що процес формування професійної етики необхідно здійснювати з урахуванням сформульованих критеріїв і показників, що базуються на компетентнісному підході.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**, що актуальність дослідження проблеми формування професійної етики майбутніх учителів інформатики зумовлена необхідністю дотримання професійно-етичних норм як умов підвищення ефективності трудової діяльності. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив, що проблема дослідження є предметом уваги різних наук, оскільки головним завданням професійної етики є підняття рівня моральної підготовки фахівця, озброєння його знаннями, уміннями та навичками, користуючись якими, можуть бути більш ефективно вирішені про-тиреччя у професійній діяльності.

Зміст професійної етики майбутнього вчителя інформатики

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>
1. Здатність етично грамотно здійснювати процеси спілкування і взаємодії зі споживачами освітніх послуг (діти, батьки).	<ul style="list-style-type: none"> – перераховує, ілюструє категорії професійної етики; – демонструє етику в процесі спілкування і взаємодії зі споживачами освітніх послуг; – регулює процеси спілкування та взаємодії з урахуванням норм професійної етики; – аргументовано доводить вибір стратегії педагогічного спілкування і взаємодії (стилі поведінки).
2. Здатність відповідати нормам поведінки, системі моральних принципів, що регулюють діяльність педагога по відношенню до учнів і колегам.	<ul style="list-style-type: none"> – класифікує конструктивні норми поведінки педагога, систему моральних принципів; – аргументовано проектує норми поведінки педагога і систему моральних принципів на професійну життєдіяльність педагога; – прогнозує педагогічні ситуації, похідними яких є деструктивні прояви поведінки педагога.
3. Прихильність до координації і регуляції норм поведінки, моральних принципів у педагогічному процесі.	<ul style="list-style-type: none"> – розпізнає характеристики деструктивних і аморальних проявів поведінки; – аргументовано позиціонує норми поведінки в суспільстві і моральні принципи; – моделює педагогічну взаємодію відповідно до норм професійної етики.
4. Здатність до формування професійної етики.	<ul style="list-style-type: none"> – перераховує етапи, умови і шляхи формування професійної етики; – проектує процес формування компетенцій, які характеризують професійну етику; – демонструє вміння формування професійної етики в процесі пізнавальної та виховної діяльності.
5. Володіння навичками самоконтролю.	<ul style="list-style-type: none"> – розпізнає показники самоконтролю; – систематизує дані показники; – застосовує прийоми самоконтролю в процесі професійної діяльності; – розпізнає і інтерпретує значення невербальних засобів, що характеризують самоконтроль.
6. Здатність регулювати міжособистісні конфлікти на основі норм поведінки і моральних принципів.	<ul style="list-style-type: none"> – класифікує види міжособистісних конфліктів; – аргументує вибір прийомів та інструментів запобігання конфліктам; – використовує конструктивні способи вирішення конфліктів; – демонструє здатність до профілактики конфліктів.
7. Здатність до створення доброзичливого середовища.	<ul style="list-style-type: none"> – перераховує основні характеристики доброзичливого середовища і фактори, що на нього впливають; – прогнозує умови створення доброзичливого середовища; – демонструє процеси створення доброзичливого середовища.

Аналіз основних категорій зазначеної проблеми показав наявність неоднозначного підходу до їх розуміння різними авторами. Застосування логіко-семантичного аналізу базових понять дослідження дало можливість виділити їх ознаки та сформулювати означення поняття «професійна етика вчителя інформатики».

Такий підхід дозволив окреслити сутність, зміст та завдання професійної етики, призначення якої полягає у формуванні етичних норм професійної діяльності відповідно до її специфіки, а також дозволив виділити основні критерії та показники сформованості морально-етичних якостей у майбутніх учителів інформатики.

Список використаної літератури

1. Бандурка О.М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ / О.М.Бандурка. - Х.: Вид-во НУВС, 2001. – 219 с.
2. Васянович Г.П. Педагогічна етика: навч. посіб. / Г.П.Васянович. – Львів: Сполом, 2010. – 420 с.
3. Гусейнов А.А. Введение в этику / А.А.Гусейнов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 208 с.
4. Єремєєва В.М. Професійно-етичні якості – важлива складова успішності професійної діяльності // Науковий пошук молодих дослідників : зб. наук. праць студ., магістр. та викл. / за ред. В.М.Єремєєвої, О.М.Королюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – С. 201-204.
5. Шевченко Л.Л. Практическая педагогическая этика. Экспериментально-дидактический комплекс. / Л.Л.Шевченко – М.: Соброрь, 1997. – 506 с.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2017 р.
Стаття прийнята до друку 20.10.2017 р.

Вербовский Дмитрий
кандидат педагогических наук, доцент
доцент кафедры прикладной математики и информатики
Житомирский государственный университет имени Ивана Франка
г.Житомир, Украина

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ В ПРОЦЕССЕ СПЕЦИАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье актуализируется процесс формирования профессиональной этики будущих учителей информатики, анализируется уровень исследованности данной проблемы, уточняются дефиниции «этика», «профессиональная этика»; формулируется определение понятия «профессиональная этика учителя информатики», раскрывается его сущность и содержание, формулируется перечень ожидаемых результатов, являющимися критериями и показателями уровня сформированности профессиональной этики будущих учителей информатики.

Ключевые слова: этика, профессиональная этика, будущие учителя информатики, профессиональная этика учителя информатики, специальная подготовка.

Verbivskiy Dmytro
Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Applied Mathematics and Informatics
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhitomir, Ukraine

SPECIFICITY OF FORMATION OF PROFESSIONAL ETHICS OF FUTURE INFORMATICS TEACHERS IN THE PROCESS OF SPECIAL TRAINING

In the article the process of formation of professional ethics of future teachers of informatics is actualized, the analysis of the latest researches and publications on this problem is carried out. It is determined that in the period of the formation of market relations, integration into world economic processes, expansion of the range of professions and competitive selection of qualified personnel, there is an acute need to ensure a high level of professionalism of future informatics teachers, to increase their general culture, to develop moral and ethical qualities, special attention of the Ukrainian state. Analysis of scientific sources and dissertational works testifies to the increased attention to the problem of the formation of moral and ethical qualities of specialists of different professions. Various aspects of the theoretical foundations of ethical knowledge are reflected in the history of foreign and domestic science.

Key words: ethics, professional ethics, future teachers of informatics, professional ethics of the teacher of informatics, professional training.